

să-l mîngîiem, să-l salutăm și să-i mulțumim pentru imensu-i dar, lăsat zestre poeziei noastre, pe care a iubit-o cu frenezic. N-a fost dragoste cîntărită cu cîntarul anotimpurilor schimbătoare, ci o dragoste de mare patriot. Spirit vast, a înțeles toate gîndurile și rosturile altora, toate filozofiile lor, dar și-a păstrat-o pe a sa : aceea legată de libertate și progres. Poezia lui Camil Petrescu era creată numai pentru oameni și de aceea el va rămîne în inima lor un adevărat om. Inima lui Camil Petrescu a fost în stare să primească imensul val de iubire al vieții, pe care apoi s-o reverse în întreaga sa operă. Aceasta — fiindcă i-a iubit pe oameni cu o iubire eroică. Știm de pe acuma că toată opera sa este o lungă poemă — uneori luminoasă, cum a fost în ultimii ani, alteori amară, ca odinioară, dar toată închinată omului. O, și cît s-a frămîntat și s-a chinuit acest mare suflet să găsească o adiere primăvărată, o prospețime și o căldură de viață, s-o picure prin cuvinte preschimbate în rouă, balsam pentru sufletele apăsate ; cîntul lui a fost pentru descătușarea omului — și cît de frumos a cîntat au s-o spună generațiile ce vor veni.

Emoția lui artistică s-a născut odată cu el și a fost așa de adîncă, atît de intimă, atît de puternic construită, cu o imaginație atît de bogată, încît a reținut și a judecat totul și toate, cum rar s-a întîmplat în scrisul anilor din urmă. Îndrăgostit de frumos și adevăr, Camil se indigna tandru, cînd nu eram gata să-l înțelegem sau să-l aprobăm. Ultima noastră întîlnire — cu cîteva zile înaintea plecării lui în marea călătorie — purta taina unei tristeți, fără decor, dar de-o elevare de idei la care rar se ajunge.

Caracterul lor confidențial nu ne îngăduie să le transcriem. Dar cea mai delicată intimitate — rostită — era simțită și exprimată cu înaltă poezie. Totuși, din ultimele lui gînduri voi transcrie cîteva, de care sînt sigur că el mi-ar fi îngăduit să vorbesc. Ieșise din casă după șase luni de boală. Într-un cerc intim de amici umezindu-și buzele dintr-un pahar de vin, spunea : „Fac impresia că reduc viața la plăceri. Cînd cugetarea vine greu, un pahar de vin bun o stimulează, iar cînd a sosit, un pahar de vin bun o recompensează. Da, dragii mei, un pahar de vin bun, uneori, face mai mult decît toate cîntecele proaste. O ! — vreau să lucrez, să lucrez. Voi scoate ceva bun din acest creier ? O fi ceva de preț ? Ei, ce ziceți ?”

Și apoi, parcă-și rîdea de sine : „Voi sînteți publicul, dar și posteritatea...” Și iarăși rîdea.

Avea conștiința clară și întreagă a misiunii lui pe această lume, a cauzelor și idealurilor umanității. Datoria poetului în raport cu semenii săi, cu societatea. Avea conștiința geniului său. Dar am mai spus : este prematur să vorbim acum despre opera și viața lui Camil Petrescu.

Despre opera și viața lui Camil Petrescu se va scrie, fără îndoială, mult și felurit. Oricum, însă, posteritatea îl va pune la locul de cinste ce i se cuvine, fruntea îi va fi încununată și oricine va ține un condei în mînă nu va putea rosti numele lui Camil Petrescu fără un sentiment de respect.

George VRACA

La moartea unui om între oameni

Mă obișnuiesc foarte greu cu gîndul că țîriiul soneriei la ușa masivă, de fier, a casei lui Camil Petrescu nu-l va mai aduce niciodată în întîmpinare pe scriitor. S-a stins omul de mare talent, creatorul cu minte clară, ascuțită și fertilă, prietenul afabil și prevenitor al cărui nume se așază de pe acum între exponenții cei mai aleși ai puterii intelectuale a poporului român. Cuvintele — prin impasibilitatea lor aparentă, prin ne-

putința de a comunica imensa părere de rău ce ne încearcă — zădărește parcă inima mîhnită.

Îl știam grav bolnav, dar și eu, ca și atîția alții, am aflat cu stupoare dureroasă veste. Era atîta energie, atîta tinerețe debordantă, atîta fervoare a vieții în omul acesta, încît nu mă pot resemna la gîndul de a-l socoti printre dispăruți. De-abia discutaserăm despre concursul tineretului din teatre și despre perspectiva apropiatei premiere a *Sufletelor tari*. Terminase de curînd, după un efort extenuant, punerea la punct a volumului de versuri ce a apărut la E.S.P.L.A. Era în plină maturitate creatoare, se așezase în casa pe care și-o dorise, îl mistuia o poftă de lucru pe care mărturisea a nu o fi avut de mult, germinau în el înțelesuri tot mai limpezi, în lumina cărora își tălmăcea realitatea cea nouă a patriei. Conversația lui era ca de obicei scînteietoare și intolerantă pentru greșelile de logică; aviditatea de a se informa asupra a ceea ce se întîmplă, la fel de nesățioasă ca totdeauna. Cele mai proaspăt apărute reviste și cărți zăceau în stive la căpățiul patului său de suferință. (De altfel, Camil Petrescu avea oroarea orizontalității, căci poziția culcat este a odihnei, a pauzei de gîndire, iar el era un tumultuos, un neastîmpărat.) Într-un fotoliu, fulgerînd cu argintul viu al privirii, zîmbind cu acel amestec de maliție și provocare ce-i era propriu, citind cu creionul în mînă: așa îl găseam. Putea crede cineva că avea să-l îngenunche boala pe acest om care părea dispus să se ia la hartă cu oricine și să contrarieze chiar cruda secerătoare? Și totuși, ireparabilul s-a produs, iar nouă ne-a rămas sufletul rănit de lovitura năprasnică și neașteptată.

Pentru cine a răsfoit paginile publicațiilor în care a militat Camil Petrescu, i-a cercetat cu luare-aminte opera și cunoaște circumstanțele în care s-a desfășurat activitatea sa literară, destinul scriitorului apare croit cu sabia, într-o luptă continuă împotriva prostiei prezumțioasă, a estetismului steril, a lipsei de civism și rațiune, a inerției de gîndire. Ridicat din lumea măruntă a mahalalei bucureștene, el a trebuit să lupte din răzputeri pentru a nu fi strivit de rînduiețile potențailor de pe vremuri. În anii tulburi dintre cele două războaie a combătut cu vehemență și riscuri proprii practicile înjositoare pentru demnitatea intelectualului. Deoarece era un spirit cu veleități teoretice, s-a trudit din greu să-și descopere un liman filozofic de unde să devină posibil un răspuns la întrebările care-l nelinișteau. În această privință, trebuie spus fără înconjur că adesea a greșit, fiindcă poziția de pe care căuta era izolată, iar oroarea sa de platitudine îl împingea la originalități forțate; dar nimeni nu-i poate contesta bunăcredința și rămîne exemplar efortul său de a descoperi vieții un sens. Camil Petrescu nu a lăsat o operă voluminoasă după numărul cărților publicate; valoarea ei stă în distilarea materiei brute printr-un laborios proces de prelucrare; aparținea acelor scriitori pentru care creația nu e cîntecul spontan al privighetorii, ci lupta chinuitoare de organizare a impresiilor în structuri tot mai adecvate intenției urmărite. Claritatea impecabilă a frazei lui Camil Petrescu și substanța bogată a paginilor lui sînt rodul unui îndelungat și metodic efort de cizelare.

I se recunoaște obișnuit lui Camil Petrescu o aplecare către raționalism. Și, în adevăr, el avea pasiunea lucidității. Întîmplările vieții și oamenii îi solicitau întii reacții cerebrale. Simțea poezia abstracțiilor matematice, îi plăceau dezbaterile de idei, înlănțuirile logice care conduc prin generalizări treptate la esență. În același timp, ca scriitor și, așa spune, ca descriitor al realului avea o imensă apetență a concretului. Îl obseda dorința de a-și delimita exact obiectul cercetării de a se asigura cu precauțiile metodologice necesare, de a-și desluși gîndurile prin exemple. Oricine a discutat cu Camil Petrescu nu se poate să nu fi fost izbit de plasticitatea comparațiilor cu ajutorul cărora se căznea să aducă dez-

baterii un plus de limpezime. O dată mi-a spus : „Ar fi mai puține false controverse în lume dacă nu s-ar neglija recomandarea bătrînului Voltaire : înainte de orice schimb de păreri, definiți-vă termeni“. El se străduia în orice caz să fie explicit, clar și, mai ales, să nu piardă contactul cu realitatea, să nu se rătăcească în stratosfera conceptelor, să nu formuleze în vid. Era refractar formalismului, fiindcă prețuia înainte de toate conformitatea gîndirii cu viața.

Camil Petrescu a fost un adversar hotărît al sistemelor tenebroase și al filozofiei absconse. Uneori părea că se retranșează îndărătul unor poziții-arici, dar după oarecare frecventare îți dădeai seama că aceasta rezulta din dorința de a dezvălui mai adînc miezul problemelor și lucrurilor. Era dintre oamenii care pun întrebări, pe care niciodată aparențele nu-i satisfac. Îl caracteriza o anumită îndărătnicie de a nu se lăsa amăgit, un fel de hotărîre brutală de a smulge măștile, de a dezumfla suficiența intelectuală mulțumită să rumege adevăruri răsuflete, de a denunța comoditatea de gîndire și teama de a duce argumentația pînă la capăt. În literatura ultimelor decenii, timbrul specific al mesajului său rezidă poate, mai ales, în neistovita sa capacitate de a supune analizei experiențele sufletești și formulele estetice socotite a fi cunoscute și obișnuit admise. În lumina cercetării sale, lucrurile căpătau o fizionomie nouă și se îmbogățeau cu o mulțime de aspecte inedite. Este adevărat că uneori, citindu-l pe Camil Petrescu, soluția lui artistică pare a fi la antipozii a ceea ce așteptăm, dar dacă drumul spre adevăr trece prin epuizarea contradicțiilor, cine poate ridica piatra să-l lapideze ?

Camil Petrescu se bucura de multe simpatii în tînăra intelectualitate și am fost mișcat văzînd la cimitir cîți studenți se strecurau în urma tristului convoi ce șerpuia în liniștea grea a aleilor. Tinerii care-și înfrîngeau timiditatea și veneau prima dată la Camil îi rămîneau vizitatori statornici, fiindcă el știa să discute fără a așeza vreo distanță față de interlocutori. Era însă un maestru exigent, cu mari severități. Cine i se părea a nu întruni calitățile necesare scrisului ori artei dramatice (căci aceștia erau de obicei solicitanții săi) era refuzat fără menajamente. În teatru avea uneori păreri exclusive ; își crea adversități prin aprecieri intolerante și fără apel ; îl domina însă totdeauna grija de a descoperi talente și a le călăuzi pe drumul unui realism viguros, al artei adevărului scenic. Acum doi ani s-a organizat la Teatrul Național un concurs pentru cel mai bun interpret al rolului Bălcescu. Cei ce au luat parte își amintesc desigur de pasiunea neobișnuită, de stăruința și pricepera cu care Camil depista valențele actricești ale celor cîtorva zeci de participanți. Cred că nu mă înșel afirmînd că unii dintre actorii fruntași din generația mijlocie și cîțiva tineri scriitori și critici îi datorează lui Camil Petrescu acea încurajare decisivă de care atîrnă în multe cazuri împlinirea unui destin. Pînă în ultimele săptămîni, deși boala se agrava sensibil, Camil se bucura să stea de vorbă cu tinerii. Atunci se înviora, ochii îi străluceau, se azvîrlea cu pasiune în controverse, se pierdea în divagații pentru a reveni la o formulare mai pregnantă a tezei, anticipa obiecțiile și le pulveriza, subliniindu-și cuvintele cu mimica expresivă a feței. Văzînd efectul produs, îți venea în minte că omul acesta își simte probabil vocația de a moși adevărul.

Camil Petrescu avea un imens respect pentru munca intensă desfășurată de partid ca să ridice țara noastră la bunăstare și cultură înaintată. Pentru lumea veche nutrea un dispreț amestecat cu acel resentiment puternic pe care numai cine a fost ultragiatic și a suferit de foame în rîndurile de atunci îl poate înțelege. Ideea socialismului i se părea seducătoare și, odată cu anii, rezervele lui cedau pasul. O dată l-am convins să plece la Timișoara cu o brigadă a Ministerului Culturii. S-a expus firește unor oboseli pentru

care-mi făceam amarnice reproșuri. El însă, vioi și nesinchisit, nu-și putea stăpîni entuziasmul. Luase contact cu șefii secțiilor culturale regionale ale sfaturilor populare, cu instituții de artă locale, cu artiști amatori și măsurase ecoul uriaș al revoluției culturale. Întîlnise tineri anonimi care la auzul numelui său se înclinau cu gravitate, îi exprimau o afecțiune mișcătoare și-i citau din operă. Era tulburat de notorietatea persoanei lui în orașul în care, cu peste 30 de ani în urmă, îndurase mizeria și făcuse o ziaristică obscură într-o foaie neînsemnată. La întoarcere, Camil Petrescu mi-a împărtășit încrederea lui neclintită în calea largă și înfloritoare pe care o urmează poporul nostru sub conducerea înțeleaptă a partidului. Nu vreau să spun că el n-avea cîteodată nedumeriri, dar ceea ce e perfect limpede e că omul acesta, care-și evalua și-și reevalua mereu bagajul de idei, găsea din ce în ce mai multe puncte de contact cu ideologia clasei muncitoare. Mărturie o constituie și ultimul său articol, publicat în „Contemporanul“, în care își afirmă adeziunea la materialism. Camil Petrescu a servit conștient și fără a bate toba noile așezări din patria noastră; le-a servit ca cetățean și ca artist; și-a legat activitatea de instituții și publicații ale vieții noi, între altele de această revistă, militantă a politicii socialiste în teatru; a înfiripat fresca mișcării revoluționare de la 1848 într-un roman de mare forță evocatoare, cu care realismul socialist se mîndrește în mod legitim.

Cred unii că ar fi fost un intelectual de cabinet. S-a reproșat de altfel și pieselor sale cerebralitatea. Las pentru altă dată discuția literară și rechem amintirile pentru a înlătura imaginea unilaterală a omului. Camil Petrescu nu avea numai stofa gînditorului, dar și fervoarea individului cu o mare sete de a-și trăi multilateral existența. Era un om cu un larg diapazon de preocupări, de o pulsație vitală contagioasă. Și-a permis pe vremuri să fie cronicar sportiv, ceea ce a iritat, bineînțeles, prejudecățile și filistinismul burghez. Am auzit că la cafenea unii confrăți îl priveau pe-atunci oblic și se întrebau cu ironie ce fel de scriitor putea fi comentatorul unei partide de fotbal. Dar el a continuat pînă în ultimul timp: mergea la competiții, îi plăcea spectacolul mulțimii adunate în stadioane ca să celebreze grația și vigoarea, înfățișări și ele ale umanității și de aceea implicate în conceptul omului armonios dezvoltat, eliberat de alienările intelectualismului unilateral. El însuși avea un corp de efeb și-și menținuse pînă în ultimul an o față proaspătă cu nu știu ce frăgezime de om tînăr. Cînd la împlinirea vîrstei de 60 de ani a fost decorat de guvern, l-am găsit radios, plin de grație față de conducătorii partidului și statului, dar cu un reproș pe care-l bolborosea jumătate serios, jumătate în glumă: de ce trebuia să se anunțe cu indiscreție în toată țara că a devenit sexagenar?

Camil Petrescu aștepta cu înfrigurare trecerea iernii. Mereu se plîngea de duritatea anotimpului. Era un adorator al luminii, al cerurilor cu transparențe meridionale. Ar fi vrut și am fi vrut și noi, de dragul său, să transformăm geografia, să instaurăm aici, pe meleagurile noastre, o primăvară îndelungată și plină de miresme. Am fi vrut să aducem apoi o vară calmă și mîngietoare. Căci el credea, ca și Bălcescu, eroul său preferat, în puterea tonifiantă a soarelui și avea nostalgia nisipului fierbinte de pe malul mării, unde organismul se împregnează de radiațiile ce circulă invizibile pe marile artere ale cosmosului, iar în urechi susură zbaterea egală a valurilor. Dar, primăvara aceasta a fost ciudată: a venit tîrziu, cu ploi dese și ceruri mohorîte. Camil n-a mai putut aștepta și într-o zi a plecat spre umbrele veșnice. Însă opera lui a rămas ca un semnal de lumină și mă gîndesc că în anii și în deceniile ce vin se vor apleca asupra-i noi și noi generații, adăugate fără zăbavă și fără oprire în marea trecere a timpului, care îi vor descifra mesajul și se vor încălzi la înțelesurile sale.

Paul CORNEA